

KORXONALARNING BOZOR FAOLIYATIDA MAJBURIYATLARNING BUXGALTERIYA HISOBINI SAMARALI YURITISH

Kurbonbekova Mohichekhra Turobjonova
TDIU, i.f.d. dotsenti

Abdugʻaniyev Muhammadamin Abdugʻaffor oʻgʻli
TDIU talabasi
E-mail: *abduganievmuhammadamin03@gmail.com*

Annotatsiya

Ushbu maqolada mulkka boʻlgan munosabatlar oʻzgarishida yuzaga keladigan majburiyatlar hisobining xususiyatlari hamda korxonaga kirim qilinayotgan mulkka egalik koʻlami qanday boʻlsa ham buxgalteriya qonuniyatlari uni buxgalteriya balansi aktivida aks ettirishga yetarli asos deb qabul qiladi, yaʼni xoʻjalik faoliyati eʼtirof etilgan paytdan boshlanadi va korxonaning majburiyatlari koʻlami uning moliyaviy holati bilan qiziquvchi shaxslarga koʻrsatiladi.

Kalit soʻzlar: Majburiyat, qarz kapitali, kreditor qarz, debitor qarz.

Аннотация.

В данной статье рассмотрены особенности учета обязательств, возникающих в связи с изменением отношений к имуществу, и независимо от формы собственности на имущество, переданное предприятию, законы бухгалтерского учета принимают его как достаточное основание для отражения его в активах предприятия. Заинтересованным лицам будет показан бухгалтерский баланс, то есть хозяйственная деятельность начинается в момент признания, а объем обязательств предприятия зависит от его финансового состояния.

Ключевые слова: Ответственность, заемный капитал, кредиторская задолженность, дебиторская задолженность.

Abstract

In this article, the characteristics of accounting for liabilities arising from changes in the relationship to property, and regardless of the scope of ownership of the property transferred to the enterprise, the accounting laws accept it as a sufficient basis for reflecting it in the assets of the accounting balance sheet, that is, economic activity begins at the moment of recognition, and the scope of the enterprise's liabilities depends on its financial status. will be shown to interested persons.

Keywords: Liability, debt capital, creditor debt, debtor debt.

KIRISH

Oʻzbekiston respublikasining hisob tizimida majburiyatlarni buxgalteriya hisobida asosan ikki turga boʻlib tasniflash amalga oshiriladi: joriy va uzoq muddatli majburiyatlar. Bu kabi tasniflash ularning faqat muddatini ifodalaydi, ammo majburiyatlarning iqtisodiy mohiyatini toʻla-toʻkis ochib bermaydi. Bu holat oʻz navbatida buxgalteriya hisobida majburiyatlarni toʻla-toʻkis tushunish va uni hisobda

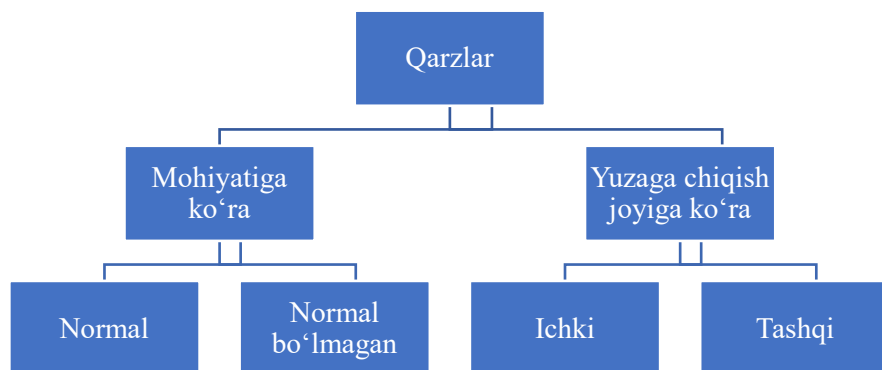
aks ettirishga imkon bermaydi. Shuningdek, ba'zi hollarda muddati o'tgan majburiyatlarni qay tarzda aks ettirish bilan bog'liq muammolar ham uchrab turadi. Bu kabi muammolarning yechimi, albatta, ularni iqtisodiy mohiyati, kelib chiqish sabablariga ko'ra tasniflash lozimligini bildiradi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Tarixiy nuqtai nazardan mazkur yondashuvning asosi sifatida Cherbonining (1824-1917) logismogarfiyasini olish mumkin. Ya.V. Sokolovning qayd etishicha, Cherboni nazariyasi asosida ikki prinsip yotadi: personallik – har bir hisob orqasida shaxs yoki shaxslar guruhi turishi lozim va dualistiklik – mulkdor hisobining saldosi agentlar va muxbirlar jamlanma hisobi saldosi teng. Bundan Cherboni postulati kelib chiqadi: korxonaning mulkdorga kreditor qarzдорligining summasi hamisha ana shu korxona agent va korrespondentlari bilan hisob-kitoblarining saldosi teng. Kapitalning bunday talqini balansni uning likvidatsion balans tushunchasiga, ya'ni statistik balans nazariyasi pozitsiyasidan qabul qilishga yaqinlashtiradi.

Debitorlik va kreditorlik qarzlari o'z mohiyatiga ko'ra normal va normal bo'lmagan qarzlarga, yuzaga chiqish joyiga ko'ra esa ichki va tashqi qarzlarga bo'linadi.

Normal bo'lmagan debitorlik qarzlari: kamomadlar, talon-tarojlar va o'g'riliklar bo'yicha, tovarlar (yoki xizmatlar) miqdori yoki sifati belgilangan assortimentga mos kelmasligi tufayli bildirilgan hamda javob beruvchilar tan olgan yoki hakamlar qaror qilgan qarzlardir.

1-rasm. Debitorlik va kreditorlik qarzlarning mohiyati va yuzaga chiqish joyiga ko'ra turlari

“Moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim etish uchun konseptual asos” nomli O'zbekiston Respublikasining buxgalteriya hisobi milliy standartida, “Majburiyatlar - shaxsning (qarzdorning) boshqa shaxs (kreditor) foydasiga muayyan ishni amalga oshirish, masalan, mol-mulkni topshirish, ishni bajarish, pul to'lash va boshqa majburiyatlaridir yoxud muayyan xatti-harakatdan tiyilib turish majburiyatidir, kreditor esa qarzdordan o'z majburiyatlarini bajarishini talab qilishga haqlidir”[4].

B.Xoshimovning fikricha “Subyektning majburiyatlari – bu oldingi amalga oshirilgan muomalalar natijasi yoki kelajakda o'zida mujassamlangan iqtisodiy

nafning chiqib ketishi yoki yangi majburiyatlarning vujudga kelishi bilan yakunlanadi”[5].

Boshqa bir iqtisodchi olimning fikricha, majburiyat bir korxonaning ikkinchisiga bo‘lgan qarzdorligini ko‘rsatuvchi, ularning so‘ndirilishi esa, qarzdor korxonaning aktivlarini kamaytiruvchi, oldindan yuz bergan xo‘jalik muomalalarining natijasidir[6].

METODOLOGIYA

Majburiyatlar miqdori xo‘jalik yurituvchi subyektlarning faoliyatini belgilab beruvchi muhim ko‘rsatkichlardan hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining Fuqarolik kodeksi 234-moddasiga muvofiq, “Majburiyat -fuqarolik huquqiy munosabati bo‘lib, unga asosan bir shaxs (qarzdor) boshqa shaxs (kreditor) foydasiga muayyan harakatni amalga oshirishga, chunonchi: mol-mulkni topshirish, ishni bajarish, xizmatlar ko‘rsatish, pul to‘lash va hokazo yoki muayyan harakatdan o‘zini saqlashga majbur bo‘ladi, kreditor esa — qarzdordan o‘zining majburiyatlarini bajarishni talab qilish huquqiga ega bo‘ladi”[1].

O‘z faoliyatini amalga oshirish uchun korxona tasarrufida muayyan iqtisodiy resurslar – bozor talabi bilan ta‘minlanadigan iqtisodiy ne‘matlar, ishlab chiqarish uchun foydalaniladigan elementlar mavjud bo‘lishi lozim. Shunday o‘rinli savol tug‘iladi: qanday manbalar hisobiga korxonada iqtisodiy resurslar paydo bo‘lgan? Bu resurslarning bir qismi korxonaga uning mulkdorlari tomonidan taqdim etiladi. Mulkdorlar tomonidan kiritilgan mablag‘larning (pul, moddiy yoki nomoddiy) umumiy summasi o‘z kapital deb ataladi. Resurslarning bir qismi mulkdor hisoblanmagan boshqalar tomonidan kiritiladi yoki korxona bilan korrespondent aloqalarga kirgan yuridik va jismoniy shaxslardan (kreditorlar, mol yetkazib beruvchilar va b.) jalb qilingan mablag‘larni tashkil qiladi.

Jalb qilingan kapital sifatida xo‘jalik subyekting jismoniy yoki yuridik shaxslar oldidagi qarzdorligi natijasida, ya‘ni firmaning o‘rnatilgan muddatda olingan iqtisodiy resurslarni yoki ularning pul ekvivalentini (tomonlar kelishuviga binoan), shuningdek, ularga hisoblangan mukofotlarni (agar shartnomada bu nazarda tutilgan bo‘lsa) egalariga (qarz beruvchilarga) qaytarish majburiyati yuzaga keladi. O‘z navbatida, buni quyidagicha keltirish mumkin:

$$A=K+M$$

Bunda:

A-Aktivlar

K-Xususiy kapitali

M-Majburiyat.

Majburiyat – bu xo‘jalik subyekting amalga oshirilgan harakatlari (bitimlar) natijasida shakllangan jalb qilingan mablag‘lar manbai bo‘lib, tovarlar, ko‘rsatilgan xizmatlar yoki bajarilgan ishlar uchun kelgusi to‘lovlar uchun yuridik asos sifatida xizmat qiladi. Tenglamaning o‘ng va chap tomoni miqdori doimo mos keladi, chunki aynan bir narsa turli nuqtai nazar bilan ko‘rib chiqiladi.

Faqat o'z kapitalidan foydalanuvchi korxona eng yuqori moliyaviy barqarorlikka ega bo'ladi (uning moliyaviy mustaqillik koeffitsiyenti birga teng), lekin bu holda u o'zining rivojlanish sur'atlarini chegaralaydi va qo'yilgan kapitalga foyda keltirishning moliyaviy imkoniyatlaridan cheklanib qoladi. Korxonalarning ehtiyojlarini qoplash uchun asosiy va aylanma mablag'larga ko'p hollarda qarz kapitalini jalb etish zarur bo'lib qoladi. Qarz kapitali quyidagi ijobiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- jalb qilishning yetarlicha keng imkoniyatlari;
- aktivlarini jiddiy kengaytirish va xo'jalik faoliyati hajmining o'sish sur'atlarini oshirish zarurati tufayli korxonalar moliyaviy potentsiali o'sishini ta'minlash;
- o'z kapitali bilan qiyoslanganda nisbatan past qiymati (foyda solig'i to'lashda soliqqa tortiladigan bazadan unga xizmat ko'rsatish bo'yicha xarajatlar chiqarib tashlanadi).

Ayni vaqtda qarz kapitalidan foydalanish quyidagi kamchiliklarga ega:

- moliyaviy barqarorlik va to'lov qobiliyati pasayishi riski;
- qarz kapitali qiymatining moliya bozori konyunkturasining tebranishlariga yuqori darajada bog'liqligi;
- jalb qilish protsedurasining murakkabligi (xususan katta hajmda).

Shunday qilib, qarz kapitalidan foydalanuvchi korxona o'z rivojlanishida nisbatan yuqori moliyaviy potentsialga (aktivlarning qo'shimcha hajmini shakllantirish hisobiga) va faoliyatning moliyaviy rentabelligini oshirish imkoniyatlariga ega bo'ladi, biroq ko'p hollarda moliyaviy risk va bankrotlik tahdidiga duchor bo'ladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Balansdagi axborotlar tasnifi muayyan maqsadlarga javob berishi lozim, ulardan quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin: kreditorlar uchun korxonalar to'lovga qobilligini keltirish, korxonalarning xo'jalik faoliyatini tavsiflash.

Majburiyat korxonalar buxgalteriya hisobining muhim obyekti, korxonalarning moliyaviy holatini o'lchash elementi hisoblanadi. Me'yoriy hujjatlarga muvofiq:

Majburiyat – bu korxonaning o'tgan holatlar natijasida yuzaga kelgan qarzдорligi bo'lib, uning so'ndirilishi, kutilgani kabi, korxonalarning o'zida iqtisodiy nafni mujassamlashtirgan resurslarning kamayishiga olib keladi. Korxonalar majburiyatlari hisobini oqilona tashkil etishning muhim manbai ularning iqtisodiy asoslangan tasnifidir. Buxgalteriya hisobida majburiyatlar haqidagi axborotlarni shakllantirishning metodologik asoslari va ularni moliyaviy hisobotlarda oshkor qilish "Hisob siyosati va moliyaviy hisobot" nomli 1-son buxgalteriya hisobi milliy standarti bilan tartibga solinadi.

Qaytarish muddatlari bo'yicha majburiyatlar joriy va uzoq muddatli majburiyatlarga bo'linadi.

Ko'pgina iqtisodchi olimlar ham majburiyatlarni uzoq muddatli va joriy majburiyatlarga ajratadilar. Bir guruh iqtisodchi olimlarning fikricha, uzoq muddatli majburiyatlar – bu keyingi biznes sikli yoki keyingi hisobot yili (qaysi biri uzunroq bo'lsa) davomida joriy aktivlarni to'lash uchun ishlatilishni talab qilmaydigan majburiyatlardir[7].

Majburiyatlar bo'yicha firmalar qarzдорligi (yetkazib beruvchilarga, banklarga, byudjet bo'yicha boshqa kreditorlarga, xususiyl ishchilarga va b.) mulkiyl da'volar nuqtai nazaridan mulkdorlarning mulkiyl huquqi oldida afzalroq ko'riladi, shuning uchun korxonaning o'z kapitali uning mulki va majburiyatlari o'rtasidagi farq sifatida aniqlanadi: $O'z\ kapital = Aktivlar - Majburiyatlar$. O'z kapitali "Hisob siyosati va moliyaviyl hisobot" nomli O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining 1-son milliy standartiga muvofiq korxona aktivlarining majburiyatlar chiqarib tashlanganidan so'ng qoladigan qismidir.

Tadbirkorlik subyektlarining bevosita faoliyati ta'sischilar yoki tijorat tuzilmasining tarkibiy bo'linmalari, tijorat tuzilmasining o'zi va uning xodimlari o'rtasidagi ichki xarakter kabi tashqi xarakter –kontragentlar, yetkazib beruvchilar va iste'molchilar majburiyatlarining bajarilishi bilan bog'liq. Iqtisodiy inqirozning atributlaridan biri to'lov inqirozi sanalib, bu holatning yarmidan ko'pi muddati o'tgan tadbirkorlik faoliyati subyektlari o'rtasidagi hisob-kitoblarda debitorlik va kreditorlik qarzi o'sishi bilan birga kuzatiladi. Ish haqi bo'yicha qarzдорlik alohida e'tibor talab etadi. Jahon moliya-iqtisodiy inqirozi ta'sirida ko'pgina davlatlarda ish haqi to'lamaslik, uning kechikishi me'yorga aylandi. Agar xodimlar o'z mehnat qobiliyatlarini ishga solish uchun zaruriyl ne'mat va xizmatlar majmui bilan ta'minlanmasa, inson kapitalining jadal fiziologik va intellektual eskirishi sodir bo'ladi, bu esa jamiyatni umuman olganda beqaror, destruktiv, iqtisodiy-ijtimoiyl munosabatlar tizimini esa prognozlanmaydigan holga keltiradi.

Buxgalteriya hisobi nuqtai nazaridan majburiyat xo'jalik faoliyatida yuz bergan voqeani o'zida aks ettirib, bu axborot moliyaviyl hisobotdan foydalanuvchilarga taqdim etilishi lozim. O'z navbatida, majburiyatlar paydo bo'lishi, o'zgarishi va bekor qilinishi holatlari moliyaviyl hisobotda umumiy yondashuvlar bilan aniqlanadi.

Korxonalar xo'jalik faoliyati faktlarining umumiy majmui qismi sifatida iqtisodiy yoki yuridik faktlar haqida gapira olamiz. Bunda buxgalteriya axborotlaridan tashqari iqtisodiy yoki yuridik mazmunli faktlar bir-biridan mustaqil ravishda ko'rib chiqilishi mumkin.

Buxgalteriya hisobi ma'lumotlarining asosiy "axborot kesimi" – aks ettirilayotgan faktlarning iqtisodiy va yuridik mazmunidir. Korxonalarning xo'jalik operatsiyalari va boshqa xo'jalik faoliyati faktlarini ko'rib chiqishda ikki ko'rish burchagi ostida odatda ularning mutlaqo farqli talqinini olamiz. Masalan, korxonaga yetkazib beruvchilardan mol-mulk tushumi iqtisodiy nuqtai nazardan firma mablag'lari hajmi ortganini, uning ishlab chiqarish quvvatlari va foyda potentsiali o'sishini anglatadi. Mol yetkazib beruvchilar oldida qarzдорlikning yuzaga kelishi ular tomonidan korxonaga taqdim etilgan qarz hajmining oshishini anglatadi. Firmaning ixtiyoriyl qarzi yuzaga kelganidan tortib to qaytarilgunga qadar amalda tashkilot tomonidan olingan qarzni o'zida aks ettiradi. Ixtiyoriyl foizlardan xoli kreditorlik qarzi — korxonalarning vaqtinchalik daromadi hisoblangan bepul qarzdir.

Korxonalar kreditorlik qarzi iqtisodiy mazmunining turlicha talqini mavjud. Ba'zi iqtisodchi olimlar kreditorlik qarzini "xarajatlarga aylanib ulgurmagan

daromadlar” sifatida talqin etadi. Ushbu yondashuv dinamik balans nazariyasi miqyosida va hisob yuritishning zamonaviy kontinental-yevropacha maktabi tomonidan tan olingan. Haqiqatan, masalan, tashkilot mol yetkazib beruvchilardan tovarlar olsa, ularni to‘lash bo‘yicha majburiyatlar yuzaga keladi va muayyan vaqt oralig‘ida ushbu qarzdorlik qaytarilmaydi. Bu esa qarz yuzaga kelganidan tortib to qaytarilgunga qadar firma bir tomondan mol yetkazib beruvchilardan olingan qimmatliklarni xo‘jalik faoliyatida foydalanishini, boshqa tomondan esa yetkazib beruvchilarga pul to‘lamay, ulardan oborotda foydalanib, qo‘shimcha daromad olishini anglatadi, bu esa yetkazib beruvchi tomonidan kredit taqdim etilishi faktini ta‘minlaydi.

“Moliyaviy hisobotni tayyorlash va taqdim etishning konseptual asoslari” deb nomlangan O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobining milliy standartida majburiyatni odatda, aktiv olinganda yoki xo‘jalik yurituvchi subyekt aktivni sotib olish to‘g‘risida bitimga kirishgan daqiqadan paydo bo‘ladi, deb ko‘rsatilgan[2].

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan ta‘rifda majburiyatlar tushunchasiga chegara qo‘yilmagan. Ushbu ta‘rifning qulayligi rivojlangan yoki rivojlanayotgan mamlakatlarda ham, yirik yoki kichik korxonalarda qo‘llanishi mumkin.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarida “majburiyat” tushunchasi buxgalteriya qoidasiga nisbatan umumiy ma’noda ishlatiladi; bu o‘z navbatida, ularni kengroq talqin qilish imkonini yaratadi. “Moliyaviy hisobotni tayyorlash va tuzish tamoyillari” nomli MHXSning 47-paragrafiga muvofiq majburiyatlar “balansda moliyaviy ahvolni o‘lchash bilan bevosita bog‘liq elementlarga kiradi. Ular operatsiyalarning moliyaviy natijalari va boshqa voqealarning ularning iqtisodiy tavsiflariga muvofiq hisobotda birlashtirish natijasi hisoblanadigan buxgalteriya hisobi kategoriyasidan iborat.

Bu yerda majburiyat tushunchasi – “majburiyat” atamasining yuridik ma’nosiga mos kelmaydigan maxsus buxgalteriya atamasidir. Bu qoida buxgalteriya hisobining mazmunning shakldan ustunligi tamoyiliga to‘g‘ri keladi; unga ko‘ra, “mabodo axborot operatsiyalar va boshqa voqealarni aslida ko‘rsatishi lozim bo‘lsa, ular nafaqat o‘zlarining yuridik shakli, balki ularning mohiyati va iqtisodiy voqelikka mos ravishda ko‘rsatilishi zarur”.

Xususiy mablag‘lari manbalari talqiniga moliyaviy hisobot elementi tarzida ikki tomonlama yondashish mumkin. Birinchi holatda kapital korxonaning qarzdor bo‘lmagan mablag‘larini baholashning summasi, ya’ni balansli tenglikni yuzaga keltiradigan o‘lcham sifatida tahlil qilinadi. Bu yerda kapital yoki mablag‘larning o‘z manbalari mulk va balansni tenglashtiradigan kreditor qarzdorlik o‘rtasidagi tafovut tushuniladi.

Bizning fikrimizcha, majburiyat deyilganda xo‘jalik yurituvchi bir subyektning boshqa subyektga mol-mulkni topshirish, ishni bajarish, xizmatlar ko‘rsatish, pul to‘lash va boshqa harakat natijasida yuzaga keladigan hamda keyingi o‘zaro hisoblashishlarga asos bo‘luvchi huquqiy munosabatlar tushuniladi.

Xo‘jalik yurituvchi subyektlarda, bizning fikrimizcha, majburiyat uch asosiy xususiyatga ega bo‘lishi kerak:

Majburiyat boshqa subyektga aktivlarning o'tkazilishi, ishlar bajarib berilishi, xizmatlar ko'rsatilishi yoki hisob-kitob raqamidan pul to'lab berilishi bilan qondirilishi mumkin deyilganida, bu majburiyatlar qarzidor korxona tomonidan kechib yuborilishi mumkin emasligi nazarda tutilgan. Majburiyatlarning o'z vaqtida to'lanmasligi turli salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Masalan, haqdor korxona qarzidor korxonadan o'z haqini talab qilib, xo'jalik sudiga murojaat qilishi mumkin. Buning natijasida qarzidor korxona sudda yutqazib qo'yishi hamda sud bilan bog'liq xarajatlarni, qarz summasini, o'z vaqtida to'lanmaganligi uchun jarima summasini va yetkazilgan ma'naviy zararni qoplab berishiga to'g'ri keladi. Bu holat korxonaga katta zarar yetkazib, u moliyaviy ahvolining yomonlashishiga sabab bo'ladi. Shuning uchun xo'jalik yurituvchi subyektlardan iqtisodiy munosabatlarda mahsulot yetkazib berish, xizmat ko'rsatish, ishlar bajarib berish yoki pul to'lovi orqali qarzlarni o'z vaqtida qoplab berilishi, ya'ni to'lov intizomiga rioya etishlari talab qilinadi.

Majburiyatlar munozarali bo'lmisligi kerak deyilganida, qarzidor korxonada ham majburiyat miqdori bir xil bo'lishi hamda ushbu majburiyat ikki tomonlama tan olingan bo'lishi kerak.

Milliy hisob tizimida majburiyat sirasiga kreditor va debitor qarzar, baholanuvchi majburiyatlar (zaxiralar), shartli majburiyatlar kiradi.

Xo'jalik faoliyati jarayonida tugallanmagan hisob-kitoblar bo'yicha normal kreditorlik qarzlari qonuniy tarzda vujudga keladi. Bular quyidagilardan iborat:

- schyotlar bo'yicha belgilangan haq to'lash muddatlari doirasida mahsulotlar yetkazib beruvchilar oldidagi qarzidorlik;

- mehnatga haq to'lash bo'yicha ishchi va xizmatchilar oldidagi hamda ijtimoiy sug'urtaga ajratmalari bo'yicha kasaba uyushmalari va boshqa tashkilotlar oldidagi qarzidorlik;

- moddiy boyliklar haqini to'lash muddati hali kelmaganligi munosabati bilan paydo bo'lgan qarzidorlik;

- soliqlar bo'yicha davlat oldidagi qarzidorlik va boshqalar.

Kreditorlik qarzi moliyaviy intizom va belgilangan hisob-kitob tartibi buzilishi munosabati bilan ham paydo bo'lishi mumkin. Masalan, muddatida to'lanmagan to'lov hujjatlari va amalga oshirilmagan mahsulot yetkazib berishlar bo'yicha tovar yetkazib beruvchilarga qarzar; olingan moddiy boyliklar qiymati to'langan schyotlar summasidan ortiq bo'lganida vujudga keladigan, mahsulot yetkazib beruvchilarga qarzar va hokazolar.

Debitorlik va kreditorlik qarzlarini o'rganish jarayonida shu narsa ma'lum bo'ldiki, debitorlik qarzi qoida tariqasida, pul va moddiy mablag'lar amalda chiqib ketishi hisobiga paydo bo'lishini, ularning kamayishi esa pul va moddiy mablag'lar qaytib kelishi yoki qayta baholanishi natijasi bo'lishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Kreditorlik qarzi tashqaridan mablag'lar kelishi hamda xo'jalik faoliyati jarayonida qarz paydo bo'lib, uning qayd qilinishi natijasida vujudga keladi. Masalan, byudjetga qarzar soliqlar hisoblanishi natijasida, mehnatga haq to'lash bo'yicha qarzar ish haqini hisoblash bilan yuzaga chiqadi va hokazo.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu maqolada majburiyatlar hisobi huquqiy jihatlarini takomillashtirishda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga tayanish kerakligi asoslandi. Majburiyatlarning iqtisodiy va yuridik xarakteristikalarini taqqoslanib, quyidagi xulosaga kelindi:

- birinchidan, majburiyatlar buxgalteriya hisobi obyekti bo'lib, iqtisodiy va yuridik talqin qilinganida ular o'zaro teng bo'lishi mumkin emas;
- ikkinchidan, korxona hisob-kitobi holati haqidagi ma'lumotlarni tahlil qilishda majburiyatlarning nominal va haqiqiy miqdorlari orasidagi farqni ajratib olishimiz kerak.

Mulkka bo'lgan munosabatlar o'zgarishida yuzaga keladigan majburiyatlar hisobining xususiyatlari ham o'rganildi. Korxonaga kiritilgan mulkka egalik ko'lamini qanday bo'lsa ham buxgalteriya qonuniyatlari uni buxgalteriya balansida aks ettirishga yetarli asos deb qabul qiladi, ya'ni xo'jalik faoliyati e'tirof etilgan paytdan boshlanadi va korxonaning majburiyatlari ko'lamini uning moliyaviy holati bilan qiziquvchi shaxslarga ko'rsatiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси 234-моддаси.
2. Ўзбекистон Республикаси бухгалтерия ҳисобининг миллий стандартлари.
3. “Молиявий инструментлар: Ахборотни очиқ бериш ва тақдим қилиш” номли 32-сон БҲХС, 11-банд. Международные стандарты финансовой отчетности. –М.: Аскери, 2010. 1048 с.
4. “Молиявий ҳисоботни тайёрлаш ва тақдим этиш учун концептуал асос” номли Ўзбекистон Республикасининг бухгалтерия ҳисоби миллий стандарти.
5. Б.Хошимов. Бухгалтерия ҳисоби назарияси. –Т.: Ўқитувчи, 2004 й. -320 б.
6. Махмудов С. Акциядорлик жамиятларида мажбуриятлар ҳисоби ва таҳлилини такомиллаштириш. Иқт.фан.ном. дис. автореф. – Тошкент: 2006. -22 б.
7. Ибрагимов А., Очилов И., Қўзиев И., Ризаев Н. Молиявий ва бошқарув ҳисоби. Ўқув қўлланма. –Т.: “ИQTISOD-MOLIYA”, 2008. 444-б.